

Eşitlik, Yurttaşlık ve İstihdam Bağlamında Sosyal Yatırım Devleti

Sezgi AKBAŞ*

Öz

Sosyal yatırım devletinin özünü, bireyleri emek piyasasında daha başarılı yapmayı ve istihdamı maksimize etmeyi amaçlayan makro politikalar oluşturmaktadır. Kimi yazarlar ve politikacılar tarafından özellikle 1990'lı yıllarda, bireyleri piyasadan koruma ile çerçevesi çizilen refah devletinin aksine onları piyasada daha güçlü aktörler haline getirme düşüncesi dile getirilmiştir ve böylelikle refah devleti ile neoliberalizmin yanında bir üçüncü yolun açılacağı öne sürülmüştür. Bu çalışmanın temel amacı, sosyal yatırım perspektifini eğitim ve istihdam özelinde tartışmaktır. Bu bağlamda, geleneksel refah rejimleri ve sonrasının karakteristik özellikleri masaya yatırılmaktadır. Bu nedenle önce beşeri sermaye ve sosyal yatırım ilişkisi ele alınacaktır. Daha sonra eşitlik ve yurttaşlık kavramları ve aktifleştirme stratejileri, sosyal yatırım perspektifi bağlamında değerlendirilmektedir. Çalışma, sosyal yatırım devletinin özü itibarıyla yeni bir kavrayış anlamına gelip gelmediğinin izini sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal yatırım devleti, eşitlik, sosyal adalet, beşeri sermaye yatırımı, aktif emek piyasası politikaları

Social Investment State in the Context of Equality, Citizenship and Employment

Abstract

Creating macro policies aimed at making individuals more successful in the labour market and maximizing employment is the essence of the social investment state notion. It has been argued by some writers and politicians, especially in the 1990s, to turn individuals into stronger actors on the market, as opposed to the welfare state, in which individuals are framed by market protection, thus suggesting that a third way would be opened alongside the welfare state and neoliberalism. The main purpose of this study is to discuss the social investment perspective in terms of education and employment. In this context, characteristic features of traditional welfare regimes and the aftermath are discussed in detail. For this reason, the relationship between human capital and social investment will be discussed first. Then concepts of equality and citizenship and activation strategies are evaluated in the context of social investment perspective. The study traces whether the social investment state in essence implies a new understanding.

Keywords: social investment state, equality, social justice, human capital investment, active labour market policies

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'li yıllara değin dünyada iktisadi yönelim talep yönlü şekillendirilmiştir. Keynesyen iktisadi politikalar, tam istihdam, istihdamın sektörel yapısı içerisinde sanayinin önemli bir yer teşkil etmesi ve sanayi işçileri içerisinde örgütlülük düzeyinin görece yüksekliği bu dönemi tanımlamak ve emek piyasasını açıklamak hususunda yardımcı olabilir. Devletin müdahalesi eşliğinde yurttaşlar arasında piyasaya bağımlılıkta yoğunluğun düşüklüğü; kamusal sosyal güvenlik uygulamalarının kuruluşu ve/veya kapsamının daha evrensel ele alınması vd. da bu durumlar içerisinde belirtilebilir. Refah rejimleri olarak ülkelerin belirtilmiş koşullara sahip olup olmadığının değerlendirilmesiyle sınıflandırılabilirdiği (Esping-Andersen, 1990) yaklaşık otuz yıllık dönem, 1970'li yıllara gelindiğinde yerini bir başka döneme bırakmış kabul edilmektedir. Açılan yeni dönem, özellikle ekonomik politikalar açısından bir eksen kayması anlamına gelmiştir. Ana akım iktisatçıların özetle düşüncesi, sosyal politikanın devletin aşırı genişlemesine sebebiyet verdiği; bunun da 1970'lerde iktisadi yavaşlama ve artan enflasyonun nedeni olduğuydu (Shaikh, 2003: 533). Keynesyen iktisadın müdahaleci unsurlarının devlet bütçeleri üzerinde yarattığı öne sürülen yük ve ortaya çıkan borç açığının devletlerin özellikle sosyal harcamaları kaynaklı olduğu fikri, 1980'li yıllar ve devamında da üzerinde sıklıkla durulan iki konudur. Bu iki konu merkezinde refah rejimleri eleştirisine (ve eleştirilerin eleştirisine) ilişkin yazın oldukça geniştir. Nitekim sosyal demokrat veya merkez sol olarak nitelendirilen politik aktörler de, 1990'lı yılların ortalarından itibaren "yeni", "üçüncü yol" vb. sıfatları sahiplenmiş ve ekseriyetle kabuk değişimlerinin, devletin müdahaleci yapısını savunudan (özellikle istihdam konusunda) bireylerin aktifleştirilmesine geçişi simgelediğini öne sürerek liberal eğilimlerin destekleyicisi konumuna yükselmişlerdir. Neoliberal kavrayışa özgü birtakım örüntüleri kabul etmedikleri, ancak "eski" refah rejimlerinin iktisadi ve bireysel açıdan eleştirisine ihtiyaç olduğu düşüncesindedirler. 1980-1988 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri başkanlığını yürüten Ronald Reagan dönemine bakıldığında, eleştirinin ötesine gidildiği söylenebilecektir. İlgili dönemde reel ücretlerin düştüğü; sendikacılığın giderek azaldığı; işsizlik faydalarının ve bu faydaları elde edebilme süresinin daraltıldığı ve düşük ücretle istihdam edilenlerin sayısının ciddi oranlara yükseldiği görülebilir (Shaikh, 2003: 533). Bu sistematik saldırı döneminden yaklaşık on yıl sonra ise, bir başka ülkede, uzun süredir iktidarda bulunmayan İngiliz İşçi Partisi'nde, Anthony Giddens rehberliğinde ve Tony Blair şahsında somutlanan "sosyal yatırım devleti" anlayışı üzerinde uzlaşma tesisi, stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Sosyal yatırım devleti, neoliberalizm ve savaş sonrası refah devleti ile karşılaştırıldığında, kavramsallaştırıcıları açısından üçüncü bir yol olarak belirtilmekte ve devletin "girişimci" bir karaktere kavuşarak geleceğe odaklanmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede yurttaşlar ise "sorumluluk sahibi risk alıcılar" olarak görülmektedir (Perkins vd., 2004: 1).

Bu çalışmada sosyal yatırım devletinin kronolojik açıdan hangi aşamalardan süzülerek oluşturulduğundan ziyade yeni bir kavrayış anlamına gelip gelmediği; eşitlik fikrine dair yaklaşımı; aktifleştirme stratejileri için özne olarak kabul edilenlerin kimler olduğu ve bunun nedenleri tartışılmaktadır. İlk bölümde “sosyal yatırım” ve “beşeri sermaye” kavramları arasındaki mesafe değerlendirilecektir. Devamında fırsat ve sonuç eşitliği üzerinden istihdam olanaklarının sosyal yatırım devletinde ne şekilde göz önüne alındığı incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümü, aktifleştirme stratejileri olarak adlandırılan bir takım programlar ve politikaların karar alıcı açısından kim için, neden ve neye göre belirlendiğinin üzerinde durulacaktır. Tüm bu tartışmalar sırasında ve sonunda, refah rejimleri ve sosyal yatırım kavramlarının içeriği eleştiriye tabi tutulmaktadır.

Beşeri Sermaye ve Sosyal Yatırım Kavramlarına Bir Bakış

Sosyal yatırım stratejilerinin içerik bakımından değerlendirilmesine çalışmanın ilerleyen kısımlarında daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Ancak bu bölümde tartışma, kavramsal açıdan “beşeri sermaye”, “sosyal yatırım” gibi ifadelerin çağrıştırdıkları anlamlardır. Dikkat edildiği üzere sermaye ve yatırım gibi kelimeler, ekonomik temellidir. Temeli, söz gelimi ticaret ile meşgul olan bir firma düzeyinden daha insanileştirilmiş bir düzeye indirgemek; eğitimin piyasadan satın alınan ve birey tercihleri ile şekillenebilecek bir meta olarak kodlanmasının tezahürüdür. Beşeri sermaye birikiminin bireyin kendi bedeni üzerinde çeşitlendirebileceği fiziksel ve bilişsel yetenekler olarak düşünüldüğünü gözlemlemek mümkündür.

Klasik iktisatçıların “emeğin verimliliğinin ücretini belirlediği” düşüncesi, 1950’li yıllardan itibaren Theodore Schultz, Jakob Mincer ve Gary Becker gibi beşeri sermaye kuramcıları tarafından tekrar gündeme getirilmiştir (Biçerli, 2014: 253). Bu bakımdan beşeri sermaye kuramcılarının göre, bireylerin aldıkları eğitim kararları ve eğitim süresinin uzunluğu, gelecekte olası istihdamlarında daha olumlu çıktılar ve maddi getiriler ile sonuçlanabilir. Dolayısıyla beşeri sermaye “yatırımı” kısa vadede bireylere maliyetler yüklerken, uzun vadede bu maliyetlerden daha fazlası anlamına gelebilecek parasal faydalar sağlayabilir. Çalışmanın devamında, özellikle yurttaşlık konusunda değerlendirmeler yapılırken de fark edilecek bir durum, kuramın iktisadın ‘diğer bütün koşullar sabit iken’ şerhini de içinde barındırdığıdır (Biçerli, 2014: 270). Nitekim bireylerin yetenek açısından farklılaşabileceği, ayrımcılığa uğrayıp uğramama olasılığı ve bunun nedenleri vd. etkenler konusunda çeşitli sıkıntılar oluşabilir¹.

Sosyal yatırım kavramının içeriğine bakıldığında, yazında bireyleri emek piya-

¹ Çağatay Edgücan Şahin’in 2011 yılında Tan Kitabevi Yayınları’ndan çıkan “Beşeri Sermaye ve İnsan Kaynakları: Eleştirel Bir Yaklaşım” isimli eserine, ilgili kurama ve yöneltilen eleştirilere ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için göz atılabilir.

rasında daha başarılı yapmayı ve istihdamı maksimize etmeyi amaçlayan politikalar olarak nitelendirildiğini görmek mümkündür (Öztürk, 2011: 122). Dolayısıyla beşeri sermaye kuramı, mikro boyutta bireylerin eğitim kararlarının bireylere olası etkilerinin değerlendirilmesini ifade ederken; sosyal yatırım makro çerçevede devletlerin istihdama yönelik birtakım politikalarla yurttaşlarının emek piyasasındaki konumlarını iyileştirmeyi belirtmektedir. Bu politikalar; ülke ekonomilerinin yapısal değişimlerine uyum sağlayabilecek bir işgücünün yaratılmasında, işgücü ve toplumun ihtiyaç duyduğu işlerin eşleştirebilmesinde ve yoksulluğun azaltılmasında yardımcı olabileceği düşüncesi içermektedir. Böyle bir düşünce seti ile yola çıkılması görünen amaç iken, arka planda temel itkinin devletlere mali birer yük olduğu düşünülen ve 'pasif' olarak nitelendirilen politikaların 'aktif' olanları ile yer değiştirmesi yer almaktadır. Nitekim sosyal yatırım stratejilerinin özünü, devletlerin işsizlik ve yoksulluk sorununun üstesinden sosyal yardım mekanizmaları ile gelmesinin maliyetinin, bireylere yatırım yapma maliyetinden çok daha büyük olduğu fikri oluşturmaktadır. "Harcayan" devletten "yatırımcı" devlete geçiş düşüncesi bu şekilde okunabilir (Jenson, 2003: 446). Ancak aktifleştirme niyetinin meyvelerini kısa dönem içerisinde toplamanın genellikle mümkün olmayacağı düşünülürse, bireylerin her ne şartta olursa olsun istihdamda bulunmasının işsizlikten iyi olacağı fikrine bağımlılığın giderek birincil mesele haline gelebileceği de eklenmelidir.

Savunucuları için sosyal yatırım kavramının, bir devlet için, bireyin birikim sürecine kendi gelecek olası çıkarları (yurttaşlarının topyekûn çıkarları) dolayısıyla müdahil olma anlamına geldiğini de ileri sürebiliriz. Bu dahil oluşun sınırları, piyasaya bırakılacak yönleri veya aşamaları ayrı bir tartışma konusudur. Ancak piyasaya en azından birincil ve ikinci aşamalarda bırakılmayacak olması, piyasa odaklı kurgulanmayacağı anlamı taşımayacaktır. Nitekim burada da, bireylerin tıpkı birer makine aparatı gibi, üretim sürecinde oynayacağı rol belirlenmektedir. Ekonomide yapısal değişiklikler, bireylerin yine tıpkı birer -farklı işlevlere sahip- makine gibi gözden düşebilmelerinin/değer kaybetmelerinin gerekçesi kabul edilebilir. Öyleyse dağarcığımıza bir anahtar kavram daha hediye edilmektedir: Yaşam boyu öğrenme. Bu söylem sahipleri, bir yandan fırsat eşitliğinin yalnızca formel eğitim ile sınırlı kalmadığının ve dezavantajlı grupların vasıf seviyesinin artırılmasının önemini vurgularken, diğer yandan uygulamada işletmelerin ekonomik rekabet gücünün yükseltilmesi arzusunun ve piyasa ihtiyaçlarını gözetirler (Güllüpinar, 2017:69). Piyasasının ihtiyaçları yeniden kurgulandığı müddetçe, emek piyasası içerisindeki rekabeti gözeterek istihdam içerisinde bulunmayı başarmak, azami surette bireylerin adaptasyon yeteneklerine ve niteliklerinde azalmayı engellemelerine bağlı olacaktır. Bu noktada farklı sorular formüle edilebilir. Devlet, yurttaşları arasında, emek piyasası içerisinde cereyan eden rekabeti nasıl düzenleyecektir? Eşitlik ve hakkaniyet kavramlarına mesafe bakımından sosyal yatırım perspektifi nasıl değerlendirilebilir? Sosyal yatırım

perspektifini politik bir strateji olarak öne süren Üçüncü Yol, refah rejimleri ve neoliberal düzen dışı bir alternatif gerçekleştirebilmiş midir? Son sorudan başlayarak devam edeceğiz.

Refah Devleti ve Sonrası: Üçüncü Yol'un Sıcak Tuttuğu Yemek

1980'lerde dahi, refah devleti genel olarak piyasanın yurttaşlar üzerindeki sonuçlarını hafifleten bir politik uzlaştırıcı olarak kabul edilmekteydi (Sipila, 2008: 1). Giddens'a göre (aktaran Sipila, 2008: 1) refah devleti, insanları piyasadan korumayı yeğliyordu ama sosyal yatırım devleti insanları piyasada daha güçlü aktörler yapabilecektir. Geleneksel sosyal devletin/ refah devletinin sürdürülmesi ile neoliberal bir anlayışla sosyal devletin parçalanması ikilemi karşısında ekonomi ve sosyal korumayı uzlaştırmak için geliştirilen çözüm arayışına ilişkin düşüncelerin genel olarak "Üçüncü Yol" kavramıyla tanımlandığı ifade edilmişti (Öztürk, 2011: 83). Öyleyse uzlaştırmanın piyasaya yakınsama ile gerçekleştirilebildiği birincil ağzlar eliyle itiraf edilmektedir.

Deacon'a göre (1981: 44) refah devleti, okullar, toplumsal çalışma, sosyal güvenlik kurumları, barınma ve staj hizmeti vb. mekanizmalarla asi grupları kapitalizme adapte etmenin bir yoluydu. Bu bakımdan baskıcı bir sosyal kontrolün fonksiyonuydu ve kapitalizmin yıkılması söz konusu olmadıkça bugünün sosyal meselelerini çözemeyeceği düşünülüyordu. Peki, refah devleti temellerinden sarsılır veya yıkılırsa kapitalizm ne yapacaktı? Önce Kuzeyli refah rejimleri ile Birleşik Krallık; sonrasında başka ülkeler bu soruyu, refah devletini modifiye etme ile yanıtlamışlardır. Öyle ki modifikasyonun derecesi, sonuçta ortaya çıkan birçok noktadan eski hali hatırlatmayacağı kadar yüksek olabilir. Ortaya çıkan ayrı bir adlandırmaya kavuşur ve yola devam edilir. Karar verici, ülkelerin iç dinamikleri ve politik atmosferidir. Sosyal kontrolün baskıcı niteliğinin "yurttaşların esenliği adına" gibi bir ulvi niyet görüntüsüne içerilerek ideolojik bir sise gömülmesi mümkündür. Görünürde niyet ve bireylerin rızası arasındaki mesafe düşük gerilimli seyrettiği sürece, her iki taraf (devlet-birey) açısından herhangi bir sorun yüzeye çıkmayabilir. Ancak, taraflardan birinin içerisinde birtakım alt gruplar dışlanırsa ne olacaktır? Ülkede yaşamını sürdüren bireylerden bir kısmı hakkında 'yurttaş' nitelendirmesi yapılmıyor olabilir. Özellikle 'kısmi yurttaş' olarak nitelendirilen ve haklara erişim konusunda sıklıkla güçlükler yaşayan göçmenlerin sosyal yatırım kavrayışı içerisindeki yeri "sosyal içerme"nin başarısızlık olasılığı ile birlikte düşünülebilir (Standing, 2017: 11-42). Bugüne değin ikamet ve çalışmaya bağlı olarak kurgulanmış içerme stratejilerinin rıza üretimi hususunda başarısızlığı farklılaşan toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir.

Sosyal yatırım perspektifi içerisinde bir görüşe göre, birincil önemi çocuklar arz etmektedir. Sonuçta sosyal yatırım, 10 sene içerisinde yaşamını yitirmesi

daha yüksek olasılık içeren yaşlılara dair tasarlanmayabilir². Esping-Andersen'e göre (2002: 26), savaş sonrası on yıllar içerisinde Avrupa'nın daha genç bir nüfusa sahip olması dolayısıyla sosyal refah politikaları görece yaşlılara odaklanmıştır. Artık toplumlar giderek yaşlanmakta ve bu da çocukların refahına daha fazla yatırım yapmayı acil kılmaktadır. Sosyal yatırım perspektifi savunucuları için geleceğin garanti altına alınabilmesi ve dezavantajlılığın nesiller arası aktarımının sonlandırılması, çocuklara yapılacak yatırımın bir sonucu olacaktır (Jenson, 2009: 446).

Refah devletine yöneltilen eleştirilerden biri, işsizlik yarattığıydı. Refah devletin çeşitli sosyal koruma mekanizmaları "emek piyasası aksaklıkları"na sebebiyet vermekteydi. Zira işsizlik sigortası ve gelir desteği, işsizlerin daha düşük ücretleri ve daha kötü çalışma koşullarını kabulünü azaltmaktaydı. Oysa işverenlerin ödediği sigorta primleri, vergi vb. maliyetler, işçilere önerilen ücretleri düşük tutma eğilimi yaratıyordu (Shaikh, 2003: 535). Dolayısıyla sosyal yatırım stratejisinin üzerine inşa edildiği sütunlardan bir diğeri, bireyleri tembelliğe ittiği öne sürülen pasif uygulamaların aynı zamanda işverenin katlanmak durumunda olduğu maliyetleri şişirdiği oldu. Sosyal yatırım savunucularına göre işsiz kalmanın maliyeti devlete yüklenmemelidir; bireyin "beşeri sermaye"si piyasa ücretinin üzerinde ücret edinme olasılığında birincil etken haline getirilmelidir. Dolayısıyla bu durum, bir başka hususu, eşitlik anlayışını tartışmayı zorunlu kılacaktır. Çünkü her bireyin ailesinin gelir-istihdam seviyesi ve bireyin kendisinin eğitime erişim olanağı aynı hızda sabitlenmemektedir. Bir başka deyişle, fırsatlar ve sonuçlar yakından ilişkilidir. Sonuçlar fırsatlara; fırsatlar sonuçlara bağlıdır. Ailen yoksulsa, eğitim potansiyelini gerçekleştiremediğinden daha az kazanır (Dickens, 2010: 84). Bu hususta eşitlik kavramının tartışılması önem kazanmaktadır. İzleyen bölümde eşitlik ve istihdam ilişkisi değerlendirilmektedir.

Eski Bir Tartışma Daha: Fırsat ve Sonuç Eşitliği Arasında Bir Yerde İstihdam

Mutlak eşitliğe eleştirilerden biri, bireylerin farklılaşmasıdır. Buna göre, doğanın veya yetiştirmenin sonucu olarak her birey eşsiz bir yetenek, motivasyon, mizaç ve beceri kombinasyonudur. Bu yüzden kimilerine göre, mutlak eşitlik üzerine politikalar bu farklılıklara karşı faaliyet gösterebilir; tembeli, beceriksizi ve haysiyetsizi; girişimci, zeki ve şerefli ile aynı kefedede ödüllendirir. Dolayısıyla herkes için eşit sonuçları sağlama çabasına dair politikalarda, adalet eksikliği vardır (Blakemore ve Griggs, 2007: 21).

Politika üreticilerinin birçoğu sonuç eşitliği ile fırsat eşitliği arasında bir ayırım gözetir. İlkin hedef alan siyasalar, insanları eşit değerde konumlara yerleştirme-

² Yaşlıların kendisi değil ama bakımı ise, çocuk bakımıyla beraber stratejinin emek arzını artırma politikası içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

yi hedeflerken, ikincisini hedef alanların düşüncesi bireylere eşitsiz bir toplum içinde eşit başlangıç noktaları vermekten ibarettir (Alcock vd., 2011: 56). Liberallerin benimsediği tutum, fırsat eşitliğidir. Fırsat eşitliği, özellikle standart olmayan çalışma türlerinin yaygın olduğu bir dünyada, ayrımcılığa karşı ve/veya iyi işlere erişimi geliştirmek adına eğitim bariyerlerini kaldırmak anlamına gelebilir. İşin, çeşitli güçlüklerle rağmen geliri artırdığı; sosyal ilişki sağladığı ve sosyal dışlanmayı azalttığı ifade edilmektedir (Blakemore ve Griggs, 2007: 24).

Her bir bireyin toplumda yükselişi ve düşüşüyle ilgili eşit şansı olmalıdır. Hayat oyunu, aynı düzeydeki oyun sahasında oynanmalıdır. Bu, tüm ödül ve sonuçların eşit olması gerektiği ya da hayat ve sosyal şartların herkes için aynı olması gerektiği anlamına gelmez. Bir liberal için eşitlik, bireylerin sahip oldukları eşit olmayan beceri ve yeteneklerini geliştirmek için eşit fırsata sahip olmaları demektir (Heywood, 2010: 49). Sosyalistlere göre ise, yasal ve siyasal anlamda biçimsel eşitlik, tamamen yetersizdir; çünkü kapitalist sistemin eşit olmayan alt yapısını dikkate almamaktadır. Fırsat eşitliği, doğuştan eşitsizlik mitini devam ettirerek eşitsizliği meşrulaştırır (Heywood, 2010: 123).

Küresel kapitalizm koşullarında pratik bir siyasa hedefi olarak sonuç eşitliği giderek gerilerken, eşitlikçiliğin temel pratik uygulaması, eşit fırsatlar alanında söz konusu olmaktadır (Alcock vd., 2011: 56). Refah devletini bir anomali ve kapitalist pazarın işleyişini tıkayan bir sistem olarak gören Yeni Sağ, refah devletinin sosyal hizmetlere yönelik harcamalarında tüketicilerin tercihlerini göz ardı ettiğini ve büyük kaynak transferlerine rağmen, hem yoksulluğu önlemede yetersiz kaldığını hem de fırsat eşitsizliklerini azaltmadığını öne sürmektedir (Gamble'dan aktaran Topak, 2012: 80). Kimi yazarlara göre, her iki yaklaşımın da piyasanın üstünlüğüne dair ön kabulü mevcutken, Yeni Sağ iş yaratarak yoksulluğu kabul edilebilir bir düzeyde tutmayı amaçlarken, Üçüncü Yol yaratılan işlerin 'iyi' olarak nitelendirilebilecek olmasını da arzulamaktadır (Green-Pedersen vd., 2001: 321).

Sosyal yatırım perspektifi yardımlar ve haklara odaklanmış geleneksel toplumsal refah anlayışının ötesine geçmeyi ve beşeri sermayeye yatırım kanalıyla insanların katılım yeteneklerini zenginleştiren bir sosyal politikaya ulaşmayı hedefler (Sipila'dan aktaran Öztürk, 2011: 120). Sosyal yatırım düşüncesinin bu bakımdan, fırsat eşitliğinin liyakat üzerinden kurgulanması gerektiğini ve devlet yatırımının sosyal içerme amacı güdülmeden minimum düzeyde yapılması gerektiğini ileri süren neoliberal fırsat eşitliği anlayışı ile ters düştüğü öne sürülebilir (Perkins vd.'den aktaran Öztürk, 2011: 120). Ancak iyi işlerin sosyal yatırım devletinin sorumluluğunda artacağına garantisinden her zaman söz edilebilir mi? Zira işsizliğin neredeyse 'tercihe bağlı' hale gelmiş olduğu ve bireysel sorumluluk çerçevesinde değerlendirildiği de ifade edilmektedir. Öyleyse fırsat eşitliğine sahip bireylerin teşvik edildiği ama nihai aşamada yapmakta serbest bıraktığı "yatırım"lar bu hususta temel belirleyici konumundadır.

Daha iyi koşullarda istihdam edilebilir kılma fikrinin yerini “her ne koşulda olursa olsun istihdamda bulundurma” ile yer değiştirdiği önceki bölümde de dile getirilmişti. Bu bakımdan, neoliberal rota ile sosyal yatırım perspektifinin yalnızca dile getiriş bakımından farklılık taşıdığını söylemek mümkündür. Sosyal yatırım perspektifine sahip olanların, bireylerin geliştirilecek vasıflarının, belirli alışkanlıklarının ve düzelttikleri tavırların onları daha istihdam edilebilir kılacağına ilişkin ifadeleri nihai durumda (Standing, 2014: 84) varsayımsal olarak kalmaktadır.

Sosyal adalet, malların ve kaynakların dağıtımında düzenli, belirli bir örüntü izlenmekte olan yapıyı çağırır. Sosyal koruma ise, kaynakların var olan dağıtımını değiştirmeyen bir müdahaleyi çağırır. Fakat bu kavramın sıklıkla önemseniyor oluşunun sebebi, güvencesiz bir küresel ortamda ‘güvence hissi’ yaratmasıdır. Sosyal koruma orta sınıflar için önemlidir zira kaybedecekleri çok şey vardır; ayrıca yoksullar için halihazırda elde ettikleri fayda da hayati önemdedir (Mullard ve Spicker, 2005: 217). Üçüncü Yol anlayışına göre, değinilen noktalardan yola çıkarak sosyal adalet anlayışı yeniden tanımlanmalıdır. Çalışabilecek bireylere “insan onuruna yaraşır” işlerin sağlanması, çalışmayacak olanlara yeterli bir seviyede yardımın yapılması, önemli derecede fırsat eşitliğinin sağlanması ve gelir eşitsizliğinin sınırlı bir seviyede tutulması durumunda sosyal adalet sağlanmış kabul edilmelidir (Green-Pedersen vd., 2001: 322). Kimi yazarlara göre ise ihtiyaç, ortak yarara katkı ve liyakat sosyal adaletin özünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan (1) İhtiyaç, bireylerin eşit düzeyde yarara hakları olduğunu kabul ederek eşit olmayan tahsisin gerçekleştirilmesidir. (2) Ortak yarara katkı, faaliyetleri daha fazla kişiye yarar sağlayan bireylerin, daha az kişiye yarar sağlayanlara oranla daha fazla hakka sahip olmasıdır. (3) Liyakat; hakların üretime katkının sağlanmasındaki zorluğa göre belirlenmesidir. Toplumun büyük bir kısmı için zorluklar taşıyan ve yapılmasının belirli maddi zorunluluklar sonucu gerçekleştiği düşünülen madencilik vb. alanda istihdam edilenler ve uzun bir eğitim süresi gerektiren cerrahlık vb. meslek sahipleri diğerlerine göre daha fazla hak talep ederler (Harvey, 1996: 96-97). Bu anlayışın karşısında kimileri, sonuç eşitliğinin olanaksız ve arzu edilmeyen bir mesele olduğunu düşüneceklerdir. Nitekim insanlar farklıdır; farklı yeteneklere, çıkarlara ve seçimlere sahiptir. Bu bakımdan tekdüzeliğin aksine farklılıktan memnun da olabilirler (Dickens, 2010: 83). Ama az önceki örnekten ilerlersek, bu insanlardan ne kadarı madenci veya cerrah olmayı eşit fırsatlar ve koşullar altında tercih etmiştir? Gelir, sağlık ve eğitimsel başarı gibi kavramların daha fazla eşitlik, özgürlük ve çeşitlilik için asli bir gereklilik olduğu ileri sürülebilir (Tawney’den aktaran Dickens, 2010: 83); ancak bu özellikle eşitlik bağlamında tatmin edici bir açıklama sunmamaktadır. Ayrıca, bireylerin meslek tercihlerine ilişkin tartışmalardan biri de devletin, emeğin vasıflarının ve bireylerin emek piyasasına katılımının artırılması hususunda geliştirdiği siyasalar üzerinden sorgulanabilir.

Devlet ve Aktifleştirme Stratejileri: Kim İçin ve Neden?

Refah devletinde sosyal harcamaların kimin cebinden çıktığına ilişkin 6 gelişmiş ülkede (ABD, Avustralya, Kanada, Almanya, İsveç ve Birleşik Krallık) yapılan bir araştırmada, 1960-1987 arasında alınan sosyal yardımların toplamı ile ödenen dolaysız vergilerin toplamının arasında farkın neredeyse her yıl GSYH'nin yüzde 1-2'si oranında seyrettiği bulgulanmıştır (Shaikh, 2003: 538). Her ne kadar sosyal yardımlara aktarılan harcamalar fazla olan taraf olsa dahi bu bulgu neoliberal rotanın refah rejimlerini dönüştürme yolunda meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı “mali yük” ve “yetersiz büyüme” ifadelerini boşa düşürmektedir. Elbette vergi gelirlerinin sosyal yardımlar harici alanlara aktarılması bir alternatif olarak mevcut bulunmaktadır. Ancak devletlerin geleneksel refah kavrayışı sonrasında vergi oranlarının düşürülmesine ilişkin azimli tutumu ile birlikte değerlendirildiğinde, paradoks yaratan bir durumla karşı karşıya kalındığı aşikardır. 1990'lı yıllarla açılan yeni dönemin meşruiyet kaynaklarının sorgulanmasında bu durum, bir kenara not edilmeden geçilmemelidir.

Üçüncü Yol düşüncesinde etkili bir sosyal korumanın, aktif ve pasif stratejilerin uygun biçimde kullanılmasıyla gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir (Öztürk, 2011: 110). Nitekim pasif stratejilerin topyekûn bir biçimde ortadan kaldırılması olanaklı gözükmecektir. Ancak kişilerin emek piyasasına dönmesini engelleyen, hatta çalışanların işi bırakmasını teşvik edici nitelikteki pasif koruma programlarında yeniden yapılanma ve daraltma stratejisi uygulanmalıdır (Öztürk, 2011: 110). Örneğin işsizlik sigortası, yapısal değişiklikler yaşayan bir ülke emek piyasalarının bu süreçte iradesi dışında işini kaybedenleri geçici süreyle gelir desteğiyle buluşturmasıdır (Işığışık, 2014: 165). Oysa sosyal yatırım perspektifini gözeten bir aktifleştirme stratejisi, işsizlik sigortasının kapsamını daraltma ve bireyleri istihdam olanaklarına mesleki veya işbaşında eğitimler yoluyla tekrar döndürebilme yollarını arayacaktır.

Bir ülkede, istihdamın sektörler arası durumu içerisinde yaklaşık yüzde 50'lik pay, görece düşük nitelikli işçilerle tatmin edilebilen hizmetler sektörüne ait olsun. Şu sorulabilir: İstihdam olanağına yeniden kavuşturulan bireylerin varlığı, aktifleştirme stratejisinin başarılı olduğu anlamına mı gelir? Burada sosyal yatırım devletinde sosyal politikanın birincil sosyal amacının, bireylerin ayrı ayrı emek piyasasına içerilmelerinin sağlanması olduğu yeniden vurgulanabilir (Öztürk, 2011: 121). İstihdam edilebilirlik bağlamında bireyin bir iş bulabilecek, işini koruyabilecek ve değiştirmek isterse/işten çıkarılmışsa yeni bir iş bulabilecek, yaşam süresinin çeşitli evrelerinde emek piyasasına girdiğinde çalışabilecek nitelikte olması amaçlanmaktadır (Sapançalı, 2005: 234). Ancak bu iyimser varsayımların emek piyasasında her işi aynı kefeye koyduğu, yeterince çalışıldığında ve uyum yeteneğine sahip olduğunda bireylerin diledikleri biçimde/koşullarda istihdama içerilebileceği düşüncesinden yola çıktığı görülmektedir. Kuramsal düzeyde arzulanan ile uygulamaya aktarıldığında belirli toplumsal gruplarla sı-

nırlandırılması gereken bir husus ile karşı karşıya kalınmaktadır: Aktif istihdam tedbirlerinin uygulanmasında öncelik taşıyacak toplumsal bir grup söz konusu mudur?

Aktif istihdam tedbirlerinin temel öngörüsü, emek arzı ve emek talebi arasındaki eşleşme sorununu törpüleme ve emek piyasası aksaklıklarını gidermenin yanında, birincil olarak kişilerin istihdam edilebilirliğine ilişkin olasılıkların artırılmasıdır (Karabulut, 2007: 45). Bununla beraber, dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini ve fırsatlarını artırarak sosyal eşitliğe katkıda bulunmak ve konjonktürün duraklama dönemlerinde istihdamı istikrarlı kılp, genişleme dönemlerinde işgücü piyasalarına ilişkin darboğazları gidermek vb. amaçlar da aktif istihdam tedbirleri ile temsil edilmektedir (Işığışık, 2014: 175). Kimi çalışmalarda genç işsizlerden ziyade kadınlar ve işgücü piyasasına yeniden dahil olacaklar için uygulanan tedbirlerin etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu bakımdan özellikle kadınların, işgücü piyasasına giriş şansı bulabilmeleri, çocuk bakımı hizmetleri veya çocuk bakımı maliyetlerine katkı eliyle daha başarılı hale gelmektedir (Auer vd., 2005: 15).

1950'li yılların sonlarında Titmuss hane üretiminden sanayi üretimine geçişin -özellikle teknolojik dönüşümün- sadece ekonomik değil psikolojik anlamda da kadınların erkeklere bağımlılığını artırdığını belirtmiştir. Aileye bir toplumsal birim olarak kapitalist fabrika üretim süreçleri içinde vasıfsızlaşmış ve tatmin hissini yitirmiş erkek işçiye, kendini bu etkilerden arındıran ve psikolojik tatmin olanağı sunan bir yer olarak vurgu yapmıştır (Titmuss, 1958: 115-116)³. Bununla beraber, üretim yapısında ve emek süreçlerinde dönüşüm, bağımlılık ilişkisi üzerinde zaman içerisinde farklı etkiler yaratmıştır. Ayrıca aktifleştirme stratejilerinin kadınlar üzerinde istihdam açısından daha başarılı sonuçlara yol açması, kadınların dünya genelinde erkeklere kıyasla daha düşük istihdam oranlarına sahip olması ile birlikte de düşünülebilir. Geleneksel refah rejimleri içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımında gözlenebilen özensizliğin, en büyük çıktısı aileye bağımlılık dolayısıyla kadınların emek piyasasında yer alamamasıydı. Sosyal yatırım devletinde bu meseleye getirilen çözüm biçimi, özellikle yaşam beklentisinde artışın ve dolayısıyla bağımlı nüfusun giderek artma olasılığının yüksekliğinden kaynaklanıyor olabilecektir. Kadınların emek piyasasına farklı istihdam biçimlerine dağılsalar da katılımının, ülkelerinin ileriye yönelik mali kaygılarının etkisiyle bugünden düşünülmesi gereken bir husus olduğu söylenebilir. Ancak bu aşamada ortaya bir başka sorun gündeme gelmektedir. Sosyal yatırım perspektifi için, kurumsal mekanizmalar ile bakımı karşılanacak olan çocuğun

³ Titmuss ilgili eserinde (1958: 116-117) özellikle zaman, otomasyon ve montaj hattının tahakkümü altındaki erkek işçinin, tahakküm kurmak için fabrika dışını hedefe koyabildiğini ve bunun birincil gerçekleşme alanı olarak ailesini (eşini) seçebildiğini ifade eder. Bu hususta ona göre, kültürel farklılıklar ülkeden ülkeye farklı sonuçlar doğurabilmektedir. İşyerinde yaşadığı tatminsizliği aşmak adına, yeni tatmin alanını evi olarak görüp alışverişe, çamaşırhaneye giden, eşi çalıştığı için bebeğini gezdiren erkeklerin Britanya'da çoğaldığından bahseder.

gelecekteki faydası, bugünün maliyetinden daha mı fazla olacaktır?

Esping-Andersen'e göre (2002: 27-28) post-endüstriyel dönemde "kazanan" olmak için, güçlü bilişsel ve toplumsal yetenekler zaruri hale gelmiştir. Bunlar olmadan düşük ücretler ve güvencesiz istihdamda yaşam boyu kapana kısılma büyük bir olasılıktır. Bu durum, yurttaşların yaşama şanslarının, artan bir biçimde kültürel, sosyal ve bilişsel sermaye birikimine bağlı olduğunu göstermektedir. Asli yaşam safhası çocukluktur ve hayati mesele, çocukların gelişiminde ailesel ve toplumsal yatırımlar arasında karşılıklı etkileşimde saklıdır. Kararlaştırılmış çocuk odaklılık, ikinci planda, sürdürülebilir, etkin ve rekabetçi bilgi temelli üretim sisteminin *olmazsa olmazıdır* (Esping-Andersen, 2002: 26). Ancak çocukların okula, okul-öncesine veya doktora vb. gönderilebilmesinden emin olmak adına hizmetler ve transferler sağlamak gerekebilir. Aileler bunları gerçekleştirmek için kaynaklara sahip olmayabilir; böylelikle çocuklarına yatırım yapmayı "seçemeyeceklerdir" (Jenson, 2009: 454-455). Emeklilerin gelir güvenliği, yirmi veya otuz yıl sonrasında, bugün çocuk olanların üretici potansiyellerinin ne kadarının mobilize edilebileceğine bağlı olmaktadır (Esping-Andersen, 2002: 28). Fakat Esping-Andersen kimi yazarlar tarafından, yetişkin kadınların eşitlik iddiaları ve ihtiyaçlarına ilişkin dikkatin çocukların (kız çocuklar dahil) lehine gözden düşürülmesi açısından da eleştirilmektedir (Jenson, 2009: 446).

Esping-Andersen, post-endüstriyel ekonomilerin ve modern ailelerin kadın istihdamına bağlı olduğunu belirtmektedir. Fakat kadınlar daha az çocuğa sahip olmaktadır. Bu da yeni bir mücadele başlığı yaratır: *İş ve hamilelik* arasında denge bulmak. Analizinde en önemli politika aracı, ebeveyn harici çocuk bakımının uygun bir dengesini başarmaktır (Esping-Andersen'den aktaran Jenson, 2009:466). Okul öncesi çocukların bakımında defamilizasyon, kadınların başarılı bir biçimde kariyer ve annelik hedeflerini birleştirmelerini sağlayacaktır. Böylelikle Avrupa yüzleştirdiği demografik krizden ve çocukların sağlığını tehdit eden aile yoksulluğu risklerinden kaçınabilecektir (Jenson, 2009: 466). Esping Andersen'in analizi, işyerinde toplumsal cinsiyet eşitliği, yapısal ayrımcılık veya aile bakımının uzun dönemli sonuçları hakkında endişeler taşımamaktadır. Kadınların kapasitesini iş ve aileyi dengelemek için desteklemek, daha iyi bir demografik dengeyi başarma potansiyeli olarak değerlendirilmektedir (Jenson, 2009: 467). Bu bakımdan Jenson, sosyal yatırım perspektifinde kadının "çocuklara yatırım yapma" işleviyle araçsallaştırılmasına karşı çıkmaktadır. Nitekim sonuç eşitliği bahsini geçelim, fırsat eşitliği argümanının dahi bu hususta nüfusun demografik durumuna ve yaşlanıyor olmasına kurban verildiği görülmektedir (Jenson, 2009: 467). Eğer refah rejimleri ve sosyal yatırım devleti arasında bir süreklilik-kopuş ilişkisi düşünülecekse, kopuşun kadının bireysel hedefleri ve istihdamda uğradığı birçok ayrımcılık gözetilerek gerçekleştirilmediği kesindir.

Sipila, 1998-2003 yılları arasına ilişkin olarak 24 OECD ülkesinin verilerinden

yola çıktığı çalışmada, sosyal yatırım perspektifiyle aileye ve eğitime yapılan harcamaların istihdama etkisini değerlendirmektedir. Yazar, 1998'den beri sosyal yatırım devletinin eğitim ve çocuk bakımı üzerine sosyal harcamalara sıcak baktığı ve daha öncesine nazaran yaşlılar üzerine sosyal harcamalara sıcak bakmadığı varsayımıyla çalışmasına başlamaktadır (Sipila, 2008: 4-5). İlk olarak, 1991-1998 ve 1998-2003 dönemleri karşılaştırıldığında ülkelerde, ailelere ve eğitime harcamaların hızlandığı ve yaşlılara dair harcamaların yavaşladığı bulgulanmıştır. İkinci olarak, çocuk bakımı ile okul- öncesi eğitim karşılaştırıldığında, çocuk bakımının kadın istihdamına olumlu etkisinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Üçüncü olarak, çocuk bakımı ve eğitimin, kadın istihdamı ile daha yüksek bir pozitif korelasyona; doğurganlık ile daha düşük bir pozitif korelasyona sahip olduğu bulgulanmıştır. Son olarak, yaşlılara ilişkin harcama, hem kadın istihdamı hem de doğurganlık ile açık bir negatif korelasyon göstermektedir. Yazar sıkı sıkıya, yaşlılara daha fazla harcama yapmanın, amaç kadın istihdamını ve doğurganlığı artırmak ise doğru bir yönelim olmayacağı görüşündedir (Sipila, 2008: 7).

Çocuk, kadın veya yaşlı olmanın soysal yatırım perspektifinde konularının tartışmasını yürüttükten sonra, izleyen bölümde özellikle aktifleştirme stratejileri kanalıyla emek piyasasında yer alabilmenin yurttaşlık ile ilişkisi değerlendirilmektedir.

Aktifleştirme Stratejileri

Marcuse, işçi sınıfına yönelik sosyal yardımların ve hizmetlerin sosyalizm yolunda atılmış birer adım olmaktan ziyade işçilerin kontrol edilmelerine, moral-sizleştirilmelerine ve sistemle bütünleşmelerine yönelik olduğunu belirtmektedir (Marcuse'den aktaran Topak, 2012: 91). Fakat bu yönelimin maliyeti, giderek politik karar alıcılar açısından adeta firma yönetimi ile özdeşleştirilmiş devlete fazla gelmektedir. İşçiler kontrol edilebilir ve hatta sistemle bütünleştirilmelidir. Üstelik güncel dinamikler bu işçilerin sınıfsal ve ekonomik görünümünde çeşitli değişimler yaratabilir. Özellikle göçmenlik olgusunun devlet açısından "sosyal içerme" stratejilerinin konusu olması kaçınılmazdır. Fakat bu bütünleştirme sürecinin aktifleştirme süreci ile bir arada yürütümü, giderek devletler için daha maliyet etkin kabul edilmeye başlamıştır.

Yeni Sağ'ın projesi, ulusu kendi içinde bölen bir stratejiye yaslanır: Girişimci, aktif, sorumlu, çalışkan, yasalara saygılılardan oluşan asıl ulus ve hegemonik projeden dışlanan sorumsuz, çıkarıcı, bencil, devlete bağımlı, tembel kesimler (Özkazanç, 2009: 262). Örneğin bu iki grup arasından düşük ücret elde eden bir işçi, 'sosyal yardım beleşçisini' kendisinin elde edemediği şeyleri almakla suçlamaya eğilim gösterebilir. Düşük gelirli bir kent bölgesinde uzun süredir yaşayan birisi, o bölgeye gelen göçmenlerin daha iyi işleri kaptığını ve sosyal yardımlar

konusunda tepeye çıktığını kolaylıkla düşünebilecektir. Standing'e göre (2014: 49) prekarya⁴ içindeki gerilimler insanları karşı karşıya getirmektedir ve maruz kaldıkları kırılğanlıkları aslında aynı ekonomik ve sosyal yapının ürettiğini görmelerini engellemektedir. Sosyal yatırım stratejisi, bu ikilik içerisinde asıl ulus olarak nitelendirilen kesime sempati duyarken, diğer kesimlerin de birinciler kadar aktif ve sorumlular haline gelmesinin mücadelesini vermektedir. Bu bakımdan Yeni Sağ'dan ayrıldığını ifade edebiliriz; ancak bunun mutlak eşitlik vb. radikal kaygılar güdülerek yurttaşlar arası farklılıkları törpüleme, aynı hizaya getirme ile ilgisi söz konusu olmayacaktır. Sorumsuz, bencil ve devlete bağımlı kalmanın yoğunluk derecesini minimize etmenin maliyetlerine katlanmanın, ileriye dönük daha büyük toplumsal ve ekonomik maliyetlere katlanmaktan daha 'yatırım yapılabilir' olduğu fikrinden bahsedilebilir.

Aktifleştirmeye değer mi? Bu soruyu doğrudan yanıtlamak kolay değildir zira 'aktifleştirilmiş' bir bireyin böyle bir yardım olmadan başarıya (veya başarısızlığa) ulaşip ulaşmayacağını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ancak yapılan bazı çalışmalar eğitim ile 'beşeri sermaye'yi geliştirme arzusunun istihdam açısından olumlu sonuçlar yaratmayabildiğini göstermektedir. Örnek olarak, İspanya'da öğrencilerin yüzde 40'ının örgün eğitimden mezun olduktan bir yıl sonra, edindikleri becerileri kullanmaları gerekmeyen düşük ücretli işlerde çalıştıkları bulgulanmıştır (Standing, 2014: 120). Nitekim Türkiye'de, Denizli ilinde yapılan bir etki değerlendirmesi çalışması da, aktif istihdam programlarına katılımın ve bu programlardan mezuniyetin yaklaşık üç yıl sonrasında bireylerin istihdamdaki durumlarını, bu programlara katılmayan işsizlerle karşılaştırarak değerlendirmektedir. Bulgular şaşırtıcı gözükmemektedir: İstihdam edilebilirlik açısından mesleki ve işbaşında eğitimlerin olup olmasının etkisi sınırlıdır; bireyler "beşeri sermaye"lerine yaptıkları ilave yatırımın çıktısını daha iyi çalışma koşulları ve ücret ile alamamaktadır (Akbaş, 2015: 130-132). Başka çalışmalar da aktifleştirmenin karmaşık sonuçlar ürettiğini ortaya koymaktadır. Danimarka üzerine yapılan bir çalışmada, ilk ilginç bulgu, 'aktifleştirilenlerin', pasif refah desteğinden aktifleşmeye geçince sistematik olarak daha tatmin olmuş gözüksükleridir. Bu görüldüğünden daha önemli olabilir: Refah bağımlılığı yalnızca bir teşvik meselesi değildir, aynı zamanda eğitimsel veya işe-yerleştirme programına dahil olmak, istemcilerin topluma ait olma ve katılma duygularını artırmaktadır. Ek olarak, aktifleştirme (ve işsizlik faydalarında 6 ay tavanı koyma), işsizlerin daha enerjik bir biçimde iş aramalarını kışkırtmaktadır (Standing, 2014: 48). Ayrıca aktifleştirmenin uzun dönemli yardım bağımlılığını aşağıya çektiğine dair bulgular söz

⁴ Precarious (güvencesiz) ve proletarya sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuş "prekarya" ifadesi, son dönemde özellikle Guy Standing'in çalışmaları ile gündemdedir. Standing'in, kendine özgü üretim ve bölüşüm ilişkileri, belirsizlik, düşük sosyal hareketlilik, zaman üzerinde kontrol yitimi vd. özellikler bakımından prekaryayı "yeni bir tehlikeli sınıf" olarak konumlandığı görülmektedir. Bu düşüncenin Marksist sınıf çözümlemesine ilişkin kavramsal-kuramsal bir saldırı niteliği taşıyıp taşımadığına ilişkin tartışmalar için bkz. Yücesan-Özdemir, 2014: 52-61 ve Kutlu, 2015.

konusudur. Ama bunun etkililiğine ilişkin küresel değerlendirmeler daha sınırlıdır. Birçok çalışma, epey benzer bir biçimde '30-30-30' sonucuna ulaşmaktadır. Örneklerin üçte biri, refah bağımlılığından tamamen kaçma konusunda açık bir başarı elde etmektedir; ikinci üçte birlik kısım yalnızca kısmen veya geçici olarak bundan kaçabilmektedir ve son üçte birlik kısım faydalara bağımlı kalmaktadır. Buradaki önemli ek, başarının (25 yaş altı) genç insanlar ve kadınlar arasında daha büyük oranda olduğudur (Standing, 2014: 49).

Sosyal dışlanmanın önlenmesine yardımcı bir aktifleştirme stratejisi örneği olarak ABD'de uygulanan "çalıştırmacı" programlara da değinilebilir. Bu yaklaşıma göre, refah ödemeleri ve sosyal politikalar bağımlılık kültürünü artırmakta ve çalışmama eğilimini güçlendirmektedir. Buna karşılık "çalışma karşılığı asgari gelir garanti eden çalışma programları" ise, işsizleri en kötü koşullarda ve güvencesiz işlerde bile çalışmaya zorlamaktadır. Bu programlar çalışma karşılığı elde edilen yardım ve gelir olarak tanımlanabilir. İşsiz, yoksul veya dışlanmış bireylerin; yardımı hak edebilmeleri için ilgili kamu kurumunun göstereceği bir işte çalışmaları zorunlu tutulmaktadır (Sapançalı, 2005: 217). Bazı ülkelerin bu programlar ile insanların işe yerleştirilmesini giderek ticari firmalara bıraktığı gözlenmektedir. Söz konusu şirketlere, işe yerleştirilen işsiz sayısı ya da iş talep edenlerin sayısındaki azalma üzerinden ödeme yapılabilmektedir. Bir zamanlar kamu hizmeti olarak sunulan bu sorunlu pratiğin ticarileşmiş olması, ahlaki açıdan da sorunludur zira şirketlerin devreye girmesiyle bunun artık ne hizmet ne de kamusal olma niteliği devam edecektir. Standing'e göre (2014: 275) aracı bir şirket söz konusuysa, şirketin varlık sebebi kar elde etmektir.

Sonuç

Dönemin Birleşik Krallık başbakanı Tony Blair ve Almanya şansölyesi Gerhard Schroeder, 1998 yılında yayınladıkları *Avrupa: Üçüncü Yol* isimli ortak belgede, adalet ve sosyal adaletin, özgürlük ve fırsat eşitliğinin, dayanışma ve başkalarından sorumlu olma fikrinin sosyal demokrasinin hiçbir zaman kurban etmeyeceği fikirler olduğunu öne sürmektedirler (Blair ve Schroeder, 1998: 2)⁵. Hayat boyu tek bir işte istihdam edilmiş olma durumunun geçmişte kaldığını ve sosyal demokratların minimum sosyal standartları ve ailelere dönüşüm sürecinde yardım edilmesini sağlamakla beraber, toplumda "esneklik" üzerine artan talepleri karşılama gerektiğini düşünmektedirler (Blair ve Schroeder, 1998: 4). Perry Anderson bu konuma ilişkin eleştirisinde, ideolojik olarak neoliberal uzlaşımın Clinton-Blair rejimlerinin Üçüncü Yolu'nda yeni bir istikrar bulduğunu dile ge-

⁵ 2015 yılının Eylül ayında İngiliz İşçi Partisi'nin liderliğine Jeremy Corbyn seçildi. Kendisinin toplu sözleşmelerin güçlendirilmesi; sıfır-sürelili sözleşmelerin yasaklanması; evrensel temel gelir politikasının tartışılması; Ulusal Sağlık Sistemi'nin tamamen kamusal olarak idare edilmesi; artırılacak kurumlar vergisi ile orta öğretimin ücretsiz ve kamusal olarak sağlanması; engelli, işsiz ve emekli yurttaşlara birtakım sosyal faydalar sağlanması gibi görüşlere sahip olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan, İngiliz İşçi Partisi'nin sosyal yatırım perspektifinden uzaklaşan, yeni bir kavrayışa yöneleceğini öngörebiliriz.

tirmektedir. Ona göre, piyasanın zaferini tasdik eden kazanma formülü, saldırı değil ama korumak olarak belirlenmiştir (Anderson, 2000: 7-8). Dayanışma ile rekabetin bağdaşabileceğini yüceltme fikri, bir “*placebo*” etkisi yaratmaktadır. Nitekim esnekliğe ilişkin arttığı belirtilen taleplerin sosyal politikalardan ziyade işveren maliyetleri ile ilişkisi söz konusudur. Bu bakımdan sosyal yatırım perspektifi, Reagan-Thatcher mirasının daha fazla takibinde olmaktan başka bir şey değildir. Anderson, Lenin’in “demokratik cumhuriyet, kapitalizmin ideal politik kalkandır.” ifadesini uyarlayarak; Üçüncü Yol’un neoliberalizmin en iyi ideolojik kalkanı olduğunu düşünmektedir (Anderson, 2000: 8).

İyi bir yaşamın, sağlam bilişsel yetenekler ve “beşeri sermaye” ile otomatik olarak edinileceği bir yanılsamaya işaret etmektedir. Politikacılar/hükümetler çocuk bakım olanaklarını geliştirerek kadın istihdamını artırmayı deneyebilir; okul bırakma oranlarını en aza indirmek için mücadele edebilir; işsizliğe karşı tedbir almak için çeşitli politikalar geliştirebilir ve programlar uygulayabilir. Ancak nihai durum, kapitalizm ve halihazırdaki bölüşüm ilişkileri sürdürüldükçe kaçınılmaz olarak gündemden inmeyecek eşitsiz sosyal ilişkilerde düğümlenmektedir. Dolayısıyla “fırsat” ile “eşitlik” arasındaki açığı, sosyal yatırım perspektifi savunucularının düşündüğünden daha geniştir.

Kaynakça

- Akbaş, S. (2015) Aktif İşgücü Piyasası Programlarının Etki Değerlendirmesi: Denizli İli Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TAEM Yayınları.
- Alcock, P., May, M., Rowlingson, K. (2011) Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Anderson, P. (2000) “Renewals”, *New Left Review*, Ocak-Şubat, 1, 1-20.
- Auer, P., Efindioğlu, Ü., Leschke, J. (2005) *Active Labor Market Policies Around the World: Coping with the Consequences of Globalization*, Geneva: International Labor Office.
- Biçerli, M. K. (2014) *Çalışma Ekonomisi*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Blair, T., Schroeder, G. (1998) “Europe: The Third Way”, Friedrich Ebert Foundation South Africa Office Working Documents, No.2.
- Blakemore, K., Griggs, E. (2007) *Social Policy: An Introduction*, Third Edition, McGraw-Hill: Open University Press.
- Deacon, B. (1981) “Social Administration, Social Policy and Socialism”, *Critical Social Policy*, 1, 43-66. (doi: 10.1177/026101838100100104)
- Dickens, J. (2010) *Social Work and Social Policy: An Introduction*, Londra: Routledge.
- Esping-Andersen, G. (1985) *Politics Against Markets: The Social Democratic Road to Power*, Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (2002) “A Child-Centered Social Investment Strategy”, Esping Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A., Myles, J. (der.) *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, 26-67.
- Gamble, A. (1994) *The Free Economy and the Strong State*, Second Edition, New York: Palgrave.
- Green-Pedersen, C., Kersbergen, K. V., Hemerijck, A. (2001) “Neo-liberalism, the ‘Third Way’ or What? Recent

- Social Democratic Welfare Policies in Denmark and the Netherlands”, *Journal of European Public Policy*, 8, 2, 307-325. (doi: 10.1080/13501760110041604)
- Güllüpnar, F. (2017) “Kamusalığın Çöküşü ve Bireyin Sorumlulaştırılması Olarak ‘Yaşam Boyu Öğrenme’: Eğitim ve İstihdam Politikalarının Eleştirisine Bir Katkı”, *Amme İdaresi Dergisi*, 50, 1, 67-84.
- Harvey, D. (1997), *Sosyal Adalet ve Şehir* (çev. M. Morali), İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2014) *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş* (çev. A. K. Bayram), 8. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- İşçiçok, Ö. (2003) *İstihdam ve İşsizlik*, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.
- Jenson, J. (2009) “Lost in Translation: The Social Investment Perspective and Gender Equality”, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 16, 4, 446-483. (doi:10.1093/sp/jxp019)
- Kutlu, D. (2015), “Prekarya” Üzerine Eleştirel Notlar ve Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 70, 1, 223-236.
- Mullard, M., Spicker, P. (2005), *Social Policy in a Changing Society*, London: Routledge.
- Özkazanç, A. (2009) “Toplumsal Vatandaşlık ve Neoliberalizm Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64, 1, 247-264.
- Öztürk, Ş. (2011) “Kapitalist Devlet için Postmodern Bir Orta Yol Önerisi: Sosyal Yatırım Devleti”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 61, 2, 81-131. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023019134/1023018281> (03.12.2015).
- Perkins, D., Nelms, L., Smyth, P. (2004) *Beyond Neoliberalism: The Social Investment State?*, The Centre for Public Policy Social Policy Working Paper, No: 3, Melbourne: Brotherhood of St Laurence.
- Sapancalı, F. (2005) *Sosyal Dışlanma*, 1. Baskı, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Shaikh, A. (2003) “Who Pays for the Welfare in the Welfare State? A Multicountry Study”, *Social Research*, Yaz, 70, 2, 531- 550.
- Sipila, J. (2008) *Social Investment State: Something Real or Just a New Discourse?*, 2nd Annual RECWOWE Integration Week, Oslo.
- Standing, G. (2014) *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* (çev. E. Bulut), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Standing, G. (2017) *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısıtlanmasından Yurttaşlığa* (çev. S. Demiralp ve S. Çınar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, Ç. E. (2011) *Beşeri Sermaye ve İnsan Kaynakları: Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Titmuss, R. M. (1963) *Essays on the Welfare State*, Second Edition, Boston: Beacon Press.
- Topak, O. (2012) *Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000’li yıllarda Türkiye’de Refah Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücesan-Özdemir, G. (2014) *İnatçı Köstebek: Çağrı Merkezlerinde Gençlik, Sınıf ve Direniş*, İstanbul: Yordam Kitap.